

TÌNH HÌNH VÀ TRIỂN VỌNG PHÁT TRIỂN CỦA GIÁO DỤC CHÂU PHI

LÊ KHẮC NGHỊ

Bộ Lao động-Thương binh và Xã hội

Trong mười năm trở lại đây, giáo dục trở thành đề tài đặc biệt quan trọng có ý nghĩa toàn cầu. Đối với các nước Bắc Phi, đặc biệt là các nước vùng châu Phi nhiệt đới, việc nâng cao trình độ giáo dục cho dân chúng là một trong những vấn đề cấp bách, cần thiết phải có các hành động kịp thời. Theo đánh giá của Ngân hàng thế giới, hơn 70% số trẻ em thuộc các nước Nam Á và những nước vùng phía nam sa mạc Sahara của châu Phi không được cấp sách đến trường.

Theo số liệu của UNESCO (Tổ chức Giáo dục, Khoa học và Văn hóa của Liên Hiệp quốc), ở các nước phụ cận sa mạc Sahara có đến 35 triệu trẻ em không được đến trường, trong đó 19 triệu là bé gái. Tỷ lệ người biết đọc, biết viết trung bình ở châu Phi là 70% đối với nam, và 50% đối với nữ. Tỷ lệ trẻ em trong độ tuổi đi học được đến trường ở một số nước là 90%, trong khi một số nước khác chỉ ở mức 60%. Tỷ lệ học sinh được đến trường ở tiểu học phụ thuộc phần lớn vào khu vực thành thị hay nông thôn, thu nhập gia đình và giới tính. Theo số liệu của Ngân hàng thế giới, ở khu vực này, tỉ lệ trẻ em nam và nữ tốt nghiệp tiểu học là 100/83.

UNESCO là cơ quan nghiên cứu chính sách giáo dục toàn cầu, trong đó có nhiệm vụ điều hành Dự án của Liên hiệp quốc "Mười năm giáo dục" (2003-2012). Một trong những mục tiêu của Dự án là nâng cao chất lượng và mở rộng chương trình xóa mù chữ cho thanh niên và người lớn. Ở châu Phi, UNESCO đặc biệt quan tâm tới vấn đề trình độ giáo dục thấp và bất bình đẳng giới, cũng như các vấn đề khác trong lĩnh vực giáo dục.

Năm 2012 là năm kết thúc Dự án "Mười năm giáo dục". Nhân dịp này UNESCO hy vọng nhấn mạnh vai trò quan trọng của giáo dục đối với phát triển bền vững. Hiện nay UNESCO đang phối hợp với các tổ chức quốc tế khác tiến hành các hoạt động nhằm đảm bảo quyền trẻ em được đến trường và nâng cao trình độ chất lượng của giáo viên. Tổ chức này cũng quan tâm đến các mảng vấn đề khác trong lĩnh vực giáo dục như phân biệt đối xử, xóa mù chữ, nghiên cứu văn hóa dân tộc và đào tạo cán bộ.

Theo đánh giá của Ngân hàng thế giới, vào đầu những năm 2000 các nước châu Phi nhiệt đới đã đạt được một số tiến bộ trong lĩnh vực giáo dục, tỉ lệ trẻ em đến trường ở cấp tiểu học có xu thế tăng lên, gần

đạt đến ngưỡng của những năm 1980 – 80%. Những năm gần đây chính phủ nhiều nước tăng cường sự quan tâm đối với sự nghiệp giáo dục, áp dụng các biện pháp nhằm giảm chi phí học đường và tăng cường đầu tư ngân sách nhà nước cho lĩnh vực này.

Bên cạnh đó, nhiều nhà nghiên cứu cũng cho rằng nhiều chương trình của Liên hiệp quốc và UNESCO được thực hiện không thực sự có hiệu quả. Có xu hướng giảm quy mô đầu tư tài chính cho giáo dục ở các nước nam Sahara cũng như giảm chi lương cho đội ngũ giáo viên, trang bị trường học và các dự án dành cho những tầng lớp nghèo khổ nhất của xã hội.

Trong mười năm trở lại đây, nhiều nước châu Phi đã đạt được một số tiến bộ khả quan trong phát triển giáo dục tiểu học. Thí dụ, tại Ethiopia, số trẻ em không được đến trường giảm từ 6,5 triệu năm 1999 xuống còn 2,7 triệu trong năm 2008. Trong khi đó, Tanzania vẫn giữ mức 50% số trẻ em không được đến trường đầu những năm 2000 cho đến nay. Tại Morocco, số trẻ em không được đến trường giảm từ 1,2 triệu năm 1999 xuống còn 360 ngàn năm 2008. Benin đạt được thành công lớn khi tỉ lệ trẻ em đến trường từ 50% vào năm 1999 lên đến 80% trong năm 2007. Về cơ cấu giới tính, giáo dục tiểu học các nước châu Phi cũng thu hẹp được khoảng cách từ tỉ lệ 100 học sinh nam/67 nữ năm 1999 xuống còn 100 nam/83 nữ trong năm 2007. Một số nước nghèo nhất châu Phi như Burundi, cũng đạt được thành công, tỉ lệ học sinh đến trường năm 2008 tăng gấp 3 lần so với năm 1999, đạt mức 99% nhờ việc miễn học phí cho học sinh tiểu học; Zambia cũng đạt được tỉ lệ 90% học sinh tiểu học đến trường.

Thiên niên kỉ mới với những vấn đề cũ

Trong số những vấn đề trọng tâm mà các nước vùng châu Phi nhiệt đới phải đối mặt giải quyết hiện nay là nghèo đói, bất bình đẳng giới, thiếu đội ngũ giáo viên có tay nghề và tiếp theo là trình độ giáo dục của dân chúng thấp. Thêm vào đó, một số chính phủ không quan tâm đúng mức đối với nhiệm vụ xóa mù chữ cho dân chúng.

Tình trạng nghèo đói là nguyên nhân trực tiếp nhất dẫn tới sự phát triển yếu kém của nền giáo dục châu Phi. Nhiều gia đình nghèo thực sự không có khả năng cho con em đến trường cho dù được miễn học phí, thậm chí họ không đủ tiền mua sách vở

và quần áo đồng phục cho các em. Mặc dù ở phạm vi thế giới, số lượng trẻ em không đến trường giảm từ 106 triệu năm 1999 xuống còn 69 triệu trong năm 2008, nhưng trong số đó một nửa (31 triệu) lại thuộc các nước vùng nam Sahara.

Một trong những hệ quả của đói nghèo là lao động trẻ em. Trẻ em các nhóm dân cư nghèo thường phải tham gia lao động hay làm nội trợ gia đình từ độ tuổi rất sớm. Đó cũng là lí do tại sao tỉ lệ trẻ em không được đến trường ở những nước nghèo cao.

Hiện nay, bình đẳng giới là vấn đề bức xúc trong trường học của châu Phi. Theo Báo cáo khảo sát toàn cầu "Giáo dục cho mọi người" năm 2010, tại một số nước Tây Phi, tình trạng bất bình đẳng giới trong trường học được đánh giá là rất nặng nề. Chính phủ một số nước có chính sách khắc phục tình trạng này, xem đây là hướng ưu tiên trong chiến lược phổ cập giáo dục tiểu học toàn dân. Chính sách này đặt ra những nhiệm vụ cụ thể như nâng cao vị trí của trẻ em gái và phụ nữ nói chung trong xã hội, hỗ trợ tài chính khuyến khích trẻ em đến trường, tăng tỉ lệ giáo viên nữ, đặc biệt là ở các vùng nông thôn, nâng cao tỉ lệ nữ trong kế hoạch đào tạo cán bộ giáo dục.

Trẻ em ở những vùng nông thôn xa các trung tâm đô thị, đặc biệt là trẻ em các bộ tộc du mục không có khả năng và điều kiện để đến trường. Chẳng hạn Uganda là nước đạt được nhiều tiến bộ trong việc phổ cập giáo dục tiểu học, nhưng tại đây người dân bộ tộc du mục Karamanzong có thời gian đi học ở trường trung bình chỉ là một năm. Một số tổ chức quốc tế dự kiến tổ chức các trường học di động ở các vùng có điều kiện đặc biệt khó khăn nhằm giúp cải thiện tình hình này.

Ngôn ngữ cũng là một yếu tố rất quan trọng trong việc phát triển giáo dục ở châu Phi. Tại nhiều nước châu Phi, 221 triệu trẻ em học ở trường bằng ngôn ngữ mà gia đình các em không sử dụng hàng ngày. Vì thế rất khó bảo đảm chất lượng học tập của học sinh. Nhiều nước đang cố gắng khắc phục tình hình bằng cách áp dụng chương trình học song ngữ cả tiếng phổ thông lẫn tiếng địa phương. Cách học này đã đưa lại nhiều kết quả khả quan, chất lượng học tập của học sinh được nâng cao, giảm tỉ lệ học sinh bỏ học tại một số nước nam Sahara như Burkina-Faso, Mali.

Một vấn đề cấp bách mà nhiều nước châu Phi đang phải giải quyết là tình trạng thiếu hụt đội ngũ giáo viên có trình độ. Tại các nước châu Phi nhiệt đới, tỉ lệ giáo viên/học sinh là 1/40, ở các nước Madagascar, Mozambique, Sierra Leone, tỉ lệ đó là 1/80. Trong khi đó, giáo viên có trình độ lại thường tập trung ở các vùng đô thị.

Xung đột sắc tộc, tôn giáo và chiến tranh liên

miền đã làm tê liệt, thậm chí phá hủy hệ thống giáo dục tại nhiều nước châu Phi. Vì tình hình chiến sự, chính phủ nhiều nước cắt giảm chi tiêu ngân sách cho giáo dục. Trong thời gian nội chiến tại Mozambique (1976-1992), một nửa số trường tiểu học cả nước bị đóng cửa hay bị phá hủy. Tại Sierra Leone, trường học bị đóng cửa do thanh niên và trẻ em bị huy động đi lính và chiếm đến một nửa quân số của lực lượng quân nổi dậy. Sự trợ giúp của các tổ chức quốc tế đối với các vùng có chiến sự chủ yếu tập trung vào các mục tiêu ngắn hạn như cứu trợ hàng thiết yếu. Những vấn đề có tính chất dài hạn như giáo dục thường bị đặt xuống hàng thứ hai. Vì vậy, sau xung đột, chiến tranh là một nền giáo dục bị tàn phá tan hoang tại nhiều nước.

Một trong những vấn nạn của châu Phi là sự phát triển của căn bệnh thế kỉ HIV/AIDS mà nhiều nạn nhân là trẻ em dưới 15 tuổi. Căn bệnh này không những đe dọa tính mạng mà còn là nguyên nhân khiến các em không được đến trường. Một số trường học cấm trẻ em bị nhiễm bệnh HIV đến lớp. Các chương trình phòng, chống HIV/AIDS của Liên hiệp quốc và UNESCO được triển khai thực hiện bao gồm cả công tác tuyên truyền các biện pháp phòng, chống căn bệnh này trong trường học, cũng như thay đổi nhận thức của dân chúng đối với hiện tượng kì thị, phân biệt đối xử đối với những bệnh nhân trẻ em ở trong trường học và xã hội.

Kết quả phấn đấu mười năm

Mặc dù còn nhiều khó khăn, tồn tại, song nền giáo dục châu Phi đã đạt được một số tiến bộ, nhất là ở lĩnh vực giáo dục tiểu học. Theo đánh giá của UNESCO năm 2010, tại một số nước, sự mất cân bằng giới trong trường học đã giảm được một phần, đồng thời khả năng tiếp cận trường học đối với trẻ em các nhóm dân cư nghèo đã gia tăng.

Chương trình của tổ chức UNESCO - "Tuyên bố thiên niên kỉ" đặt mục tiêu đến năm 2015 tất cả trẻ em châu Phi ở độ tuổi đi học phải được đến trường. Thế nhưng trong năm 2008, tại một số nước phía nam châu lục này (trong số những nước có số liệu thống kê) số trẻ em trong độ tuổi học sinh tiểu học được đến trường chỉ chiếm ¼ tổng số. Điều đó cho thấy rằng để đạt được mục tiêu đề ra, các nước châu Phi cần phải có các biện pháp cấp thiết trong những năm còn lại, nhất là trong điều kiện khủng hoảng kinh tế hiện nay.

(Theo Tạp chí Á - Phi, số 12/2011)

SUMMARY

The author briefs some progress in the field of education and issues to be solved by some African